

خودباوری تحصیلی و غنی سازی آموزشی

ناصرالدین کاظمی حقیقی

«خودباوری» یعنی اعتقاد واقع بینانه نسبت به خود که شامل خصایص شخصیتی، تواناییها، ضعفها و سایر ویژگیهای نظام روانی فرد می شود. این نگرش، انواع متفاوت و گونه های مختلفی دارد: خودباوری «بدنی»، «اجتماعی»، «تحصیلی» و ...

«خودباوری تحصیلی» به معنای نگرش درست و صحیح در باره قابلیت های تحصیلی و آموزشگاهی است. بدیهی است که پایه خودباوری را هویت فرد تشکیل می دهد، لذا اساس و ریشه خودباوری تحصیلی نیز «هویت تحصیلی» وی است.

وجود خودباوری از یک اهمیت محرز در بهداشت روانی نوجوانان و جوانان تیزهوش برخوردار است؛ زیرا غالباً همراه با آرامش روانی و سازگاری محیطی است و نزول و کاهش آن می تواند توأم با روابط همسالی ضعیف و بروز اضطراب و فشار روانی حادث گردد.

* بهداشت روانی تیزهوش و خودباوری تحصیلی

با این توضیح، وجود خودباوری و هویت فردی از یک نقش قابل ملاحظه بهداشتی و سازگاری روانی نوجوانان مستعد برخوردار است؛ از جمله «خودباوری تحصیلی» و «هویت تحصیلی» نیز از عوامل مؤثر در بهداشت روانی دانش آموزان مستعد و سازگاری آموزشگاهی آنها قلمداد می شوند و چنان که برخی از مطالعات نشان داده اند، بخشی مهم از حجم گسترده

ترک تحصیل نامناسب، می تواند به اختلال در هویت فرد مربوط شود:
یک رساله تحقیقاتی پیرامون مشاوره دانش آموزان تیزهوش آمریکایی آفریقایی تبار، به بررسی تقویت پیشرفت، هویت و جنبه های بهداشتی (اجتماعی و هیجانی) پرداخت. رساله مزبور کوششی جهت ایجاد رابطه میان آموزش و پرورش و مشاوره با تأکید بر جنبه های تحصیلی، اجتماعی و هیجانی و روان شناختی دانش آموزان مزبور است.

در این رساله، همچنین تفاوت های جنسیتی مرتبط با متغیرهای اجتماعی و تحصیلی، موانع مشاوره برای دانش آموزان آمریکایی تبار و پیشنهادهایی برای مشاوران مربوط مورد بحث قرار می گیرد.

مهمترین آسیب هایی که این نوجوانان تیزهوش و مستعد، تجربه می کنند شامل اضطراب و فشار روانی زیاد، خودباوری پایین، روابط همسالی ضعیف، نژاد پرستی، توقعات پایین معلم، ترک تحصیل نامناسب، تفاوت های موجود در روش یادگیری و هویت نژادی است»^۲

علاوه بر آن، میزان آمادگی تحصیلی یک دانش آموز و یا یک دانشجو، به اندازه هویت تحصیلی اش بستگی دارد:

«تأکید یک مطالعه طولی پیرامون کوشش های آموزشی پیش دانشگاهی و رابطه آن با هویت تحصیلی آن است که پافشاری بر آمادگی تحصیلی بدون توجه مساوی به احساس نیرومند هویت تحصیلی، به معنای نادیده گرفتن یک عامل مهم در آمادگی دانش آموز برای مقطع آموزش عالی است»^۳

بر این اساس، ضعف در هویت، همراه با عدم آمادگی تحصیلی، بی تعادلی روانی و ناسازگاری اجتماعی است و از سوی دیگر هر کوششی که موجب تقویت و اصلاح هویت فردی شود، پیشرفت تحصیلی و بهداشت روانی و اجتماعی شخص را افزایش می دهد.

روشن است که پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مستعد از طریق تقویت هویت فردی و سپس خودباوری تحصیلی مثبت تحقق می یابد.

* نقش غنی سازی آموزشی

بی تردید ویژگیها و خصوصیات آموزشی یک مدرسه، نقش مهمی را در ایجاد خودباوری تحصیلی دانش آموز ایفا می کند. در میان عوامل آموزشگاهی مؤثر، نوع برنامه آموزشی، سهم بسزا و برجسته ای دارد. یکی از شایسته ترین کوششهای آموزشی تعیین کننده برای خودباوری تحصیلی دانش آموز، برنامه «غنی سازی» است. منظور از غنی سازی، تعمیق محتویات و مواد درسی موجود، براساس بهره گیری از امکانات کمک آموزشی متنوع و گسترده (کارگاه، آزمایشگاه، کتابخانه، رایانه و ...) است.

تأکید مطالعات جدید بر نشان دادن این عامل مهم آموزشی است:

«رابطه میان تجارب غنی سازی پیش دانشگاهی و بهسازی هویت تحصیلی نوجوانان محروم آمریکایی (آفریقایی تبار و اروپایی نژاد) بررسی شد. این طرح تحقیقاتی تحت نظارت دانشگاه «تنسی» آغاز شد و دانشجویان شرکت کننده، محتویاتی را پیرامون دروس قرائت و زبان خارجی (آلمانی یا فرانسوی) گذراندند. علاوه بر دانشجویان داوطلب مزبور، گروه دیگری نیز شرکت جستند که توانایی تکمیل کار را در سطح آموزش عالی داشتند؛ اما از سوابق تحصیلی برخوردار نبودند.

نتایج اولین سال از این مطالعه هفت ساله نشان می دهد که این طرح توانست خودپایایی (اعتماد به نفس) دانشجویان را پی ریزی کند و تصویری در ذهن آنها تشکیل دهد که آنان دارای هویت تحصیلی ویژه ای هستند»^۳

با این توصیف یک برنامه «غنی سازی» مؤثر، با تأکید بر هویت تحصیلی دانش آموز و یا دانشجو، به بهسازی و رشد خودباوری تحصیلی و به طور کلی خودباوری وی کمک می کند. روشن است که کوشش غنی سازی بدون وجود شرایط محیطی (خانوادگی، آموزشگاهی و اجتماعی) مناسب، قابل اجرا نیست و تأثیر مطلوبی نیز ندارد. این شرایط و عوامل، به نوبه خود در تقویت خودباوری تحصیلی نقش تعیین کننده ای دارند:

«رهنمودهای یک رساله تحقیقاتی در باره تقویت پیشرفت، رشد هویت و بهبود وضعیت اجتماعی و هیجانی دانش آموزان آمریکایی آفریقایی تبار مستعد و تیزهوش،

این چنین است:

- ۱- تمرکز بر قابلیت‌ها
 - ۲- کمک به دانش آموز تا روابط اجتماعی و همسالی مثبتی ایجاد کند
 - ۳- تقویت کفایت اجتماعی و تشویق جنبه‌های بین فرهنگی
 - ۴- آموزش دانش آموز که چگونه با بی عدالتیهای اجتماعی برخورد کند
 - ۵- اتخاذ تعاریف مفهومی وسیعتر و بیشتر در باره پدیده ضعف تحصیلی
 - ۶- دخالت دادن خانواده‌ها، متخصصان و رهبران اجتماعی
 - ۷- بررسی نظامهای حمایتی از حیث کمی و کیفی و منابع در دسترس برای دانش آموزان
 - ۸- یکپارچگی پدیده چند فرهنگی در داخل جریان یادگیری
 - ۹- مشاوره دانش آموزان از طریق بهره گیری از روشهای یادگیری مورد علاقه آنان^۲
- «در بررسی دیگری، رابطه میان سطح هویت جوان با انواع خانواده و کیفیت ارتباط با والدین مورد کاوش قرار گرفت. هدف از این کاوش، شناسایی اختلافهای موجود در کارکرد خانواده برای جوانان واجد هویت بالا و پایین بود. در این بررسی، چهار صد و یازده مرد جوان هیجده تا بیست و چهار ساله، شرکت داشتند و متغیرهای مربوط به میزان سطوح هویت متفاوت، مطالعه گردید. نتایج نشان داد که: جوانانی که هویت بالایی داشتند، از خانواده‌های متعادلتری برخاسته بودند؛ شرح صدر و وسعت مشرب بیشتری را تجربه کرده بودند و در ارتباط کلامی با والدین، مشکلات کمتری داشتند».

اگر یک کوشش غنی سازی آموزشی، اساس و مبنای فعالیتهای پرورشی باشد، باید چهار مؤلفه بنیادین و عنصر مهم را در کانون توجه قرار دهد:

۱- مفهوم ضعف تحصیلی

حقیقت و ماهیت ضعف تحصیلی به عنوان یک مفهوم ویژه و اصطلاح علمی باید روشن شود. ابهام در باره این مفهوم، جریان آموزش و اجرای تلاشهای غنی سازی را در مسیر گمراه کننده‌ای قرار می‌دهد. از سوی دیگر، وضوح و روشنی مفاهیم پیشرفت تحصیلی و «کم آموزی» و نیز ویژگیهای یک دانش آموز پیشرفته تحصیلی راه را برای تحقق کوششهای

تعمیقی، هموار می‌کند.

۲- مشاوره

وجود یک نظام راهنمایی و مشاوره تحصیلی نیرومند، مکمل برنامه غنی سازی است. این گونه مشاوره‌ها و خدمات خاص، به انگیزه شخصی دانش آموز در روش یادگیری و اسلوب مطالعه توجه می‌کند و بر آن اساس به بهسازی و تقویت روشهای تحصیلی را یاری می‌دهد.

۳- قابلیت یابی

سهم عمده را در این امر خطیر، خانواده دانش آموز ایفا می‌کند و مدرسه با مساعی خود به تکمیل و بهره برداری از آن کمک می‌کند. قلمرو خاص و اندازه ویژه تواناییها و قابلیت‌های یک کودک و نوجوان به وسیله خانواده کشف می‌شود و توجهات آموزشگاهی با تمرکز در این مسیر به جریان می‌افتد و آن را تقویت می‌کند. بدون شناسایی حدود قابلیت‌های ویژه دانش آموز، تلاشهای غنی سازی، اقدامی عبث و بیهوده است. طرف دیگر آگاهی از حوزه مزبور، شرایط را برای جهت دهی اقدامهای غنی سازی تسهیل می‌کند.

۴- تسهیل روابط اجتماعی

گسترش روابط همسالی و اجتماعی متناسب با اهداف غنی سازی از طریق آشنایی با مراجع انسانی علمی و تخصصی، بر پیشرفت و فیروزی غنی سازی، می‌افزاید. دانش آموزان و دانشجویانی که از گشادگی در روابط اجتماعی و یا وسعت مشرب ذاتی برخوردارند، در این امر کامیابترند و لذا هویت فردی نیرومندتری نیز دارند. در توسعه روابط انسانی، آشنایی و پیوندیابی با منابع حمایتی و نظامهای نهادهای پشتیبانی کننده، اهمیت بسزایی دارند که ثمرات آن شامل موفقیت برنامه غنی سازی آموزشی نیز می‌شود. علاوه بر آن که به بهسازی هویت فردی و افزایش خودباوری و خودپایایی می‌انجامد.

نتیجه بحث فوق آن است که یک «برنامه غنی سازی آموزشی» با حمایت خانواده و نهادهای

اجتماعی مرتبط با آن، به ارتقای هویت تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان می‌انجامد و بدین سان باعث تقویت خودباوری تحصیلی و سرانجام رشد خودباوری کلی نوجوانان و جوانان شود.

○ ○ ○

ارجاعات :

- 1- Bhushan- Ravi ; Shirali, K. A. (1992). *Family types and Communication with Parents. A Comparison of Youth at Different Identity Levels. Journal-Of-Youth-and- Adolescence, Vol.21 Vol.6 pp. 687-97.*
- 2- Ford. Donna, y. (1995) *Counseling Gifted African American Students. Promoting Achievement, Identity , and Social Emotional Well- Being. Counseling Research.*
- 3- Welch, Olga, M. (1995). *Progect Excel. Peveloping Scholar Identity with an Commuity of Respect.*

○ ○ ○